

czesnego ładu społeczno-politycznego oraz gospodarczego w skali zarówno globalnej, jak i lokalnej. Prezentuje się krytyczny ogląd recepcji społecznej zachodzących współcześnie przemian. Zauważa się, że zarówno szerokie kręgi społeczeństwa, jak i intelektualści zadawałają się oglądem powierzchownym zjawisk i procesów. Nie starają się nawet badacze określonych wycinków rzeczywistości globalnej o pogłębioną analizę, o ich systemowe rozpoznawanie. Przyczynę tego stanu rzeczy sytuje się w kształtowaniu się człowieka jako homo mediorum, tj. jednostki nie mającej czasu dla głębszej refleksji.

Prezentowana książka jest wielce interesującym studium ukazującym sprzężenie się cywilizacji z polityką.

Andrzej Chodubski

Polska w dobie przemian, pod red. Agnieszki Kasińskiej-Metryki, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2004, ss. 367.

W polskim poznaniu politologicznym priorytetowe znaczenie ma współczesne rozpoznawanie zjawisk demokracji ustroju politycznego, kultury politycznej rządzących i rządzonych, socjalizacji i edukacji politycznej, wyzwań i barier ujawniających się w procesie integracji europejskiej, a w tym miejsca Polski w strukturach jednoczących się politycznie kontynentu, tworzenia się nowych instytucji politycznych, nowych typów podmiotów społecznych wpływających na przebieg transformacji ustrojowej – elit politycznych, grup nacisku, lobbingu, reakcji, aspiracji i oporów związanych z globalizacją, nowym układem stosunków międzynarodowych w makro- i mikroskali. Wyjątkową kwestią jest podejście metodologiczne w rozpoznawaniu rzeczywistości politycznej; zwraca się uwagę na potrzebę odchodzenia od powierzchownego oglądu zjawisk i procesów na rzecz stosowania *stricte* naukowych metod i technik badawczych. Zjawiska te stały się przedmiotem konferencji naukowej zorganizowanej w maju 2003 r. przez Akademię Świętokrzyską w Kielcach oraz Polskie Towarzystwo Nauk politycznych. Plonem konferencji jest 26 referatów zamieszczonych w prezentowanej książce.

Pod względem treści merytorycznej, a zwłaszcza pól problemowych referaty ujęto w formie trzech części. Pierwszą zatytułowano „Polski system polityczny w okresie zmiany systemowej; zawarto w niej siedem referatów, a mianowicie: 1. Eugeniusz Ponczek, *Aksjologiczne uwarunkowania tranzytu systemowej w Polsce po 1989 roku*, 2. Roman Bäcker, *PRL między totalitaryzmem a autokratyzmem*, 3. Karol B. Janowski, *Politologii polskiej przemiany*, 4. Agnieszka Kasińska-Metryka, *Charakter zmiany systemowej w Polsce – spór wokół definicji zjawiska*, 5. Andrzej Anzowski, *W drodze ku demokratyzmowi państwu prawa*, 6. Katarzyna Kasowska-Pedrycz, *Sądownictwo administracyjne w Polsce, w dobie przemian, Ewolucja właściwości Naczelnego Sądu Administracyjnego*, 7. Bogusława Dobek-Ostrowska, *Problem mediów masowych w procesie demokratyzacji systemu politycznego w Polsce – szanse i zagrożenia*.

W części drugiej zatytułowanej „Społeczne uwarunkowania przeobrażeń” zamieszczono 12 referatów, w następującym porządku: 1. Jacek Sroka, *Ku społeczeństwu otwartemu? Czynniki kształtujące zachowania polityczne w Polsce na przykładzie badań elektoratu Dolnego Śląska*, 2. Mariusz Kolczyński, *Kampania samorządowa 2002 – demagogia czy lokalny marketing polityczny?*, 3. Maria Marczewska-Rytko, *Demokracja bezpośrednia w warunkach przemian ustrojowych w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, 4. Marcin Gacek, *Polska na drodze do społeczeństwa obywatelskiego*, 5. Janusz Jarośniński, *Dialog społeczny czy obywatelski w regionie? Szanse i możliwości w warunkach demokracji lokalnej*, 6. Mirosława Skawińska, *Patologia społeczna i zjawiska patologiczne w Polsce okresu transformacji. Wybrane zagadnienia*, 7. Irena Fudali, *Tworzenie ładu społecznego, ekonomicznego i ekologicznego do lokalnego wdrażania ekorozwoju w Polsce*, 8. Mariusz Tomaszewski, *Polityka ochrony środowiska w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, 9. Ireneusz Ciosek, *Współczesne dylematy badacza polskiej myśli politycznej*, 10. Anna Wójcik-Karpacz, *Destruktywne czynniki rozwoju małych przedsiębiorstw w wybranych sferach ich makrootoczenia w dobie przemian społeczno-gospodarczych w Polsce*, 11. Jarosław Karpacz, *Konstrukttywne czynniki rozwoju małych przedsiębiorstw w wybranych sferach ich makrootoczenia w dobie przemian społeczno-gospodarczych*

w Polsce, 12. Andrzej Kozera, *Powiat pińczowski w okresie przemian w latach 1990–2002*.

W części trzeciej „Zewnętrzne aspekty przemian” prezentuje się siedem referatów, tj.: 1. Marek Jeziński, *Integracja Polski z Unią Europejską jako szczególny przypadek tendencji akulturacyjnych w polityce polskiej początku XXI wieku*, 2. Mikołaj Cześniak, *Instytucjonalne uwarunkowania uczestnictwa wyborczego w Polsce*, 3. Elżbieta Kuźlewska, *Referendum akcesyjne a zachowania wyborcze Polaków*, 4. Tomasz Bojarowicz, *Stosunek ugrupowania Prawo i Sprawiedliwość do integracji Polski z Unią Europejską*, 5. Katarzyna Gruszko, *Miejsce Polski w zjednoczonej Europie w oczach opinii publicznej*, 6. Beata Adamczyk, *Strategia działań informacyjnych państwa w procesie integracji z Unią Europejską w Polsce oraz w innych krajach*, 7. Sławomir Pastuszka, *Zakres i zasady realizacji kontraktu wojewódzkiego na przykładzie województwa świętokrzyskiego*.

Wskazując na problem aksjologicznych uwarunkowań transycji systemowej w Polsce po 1989 r. przypomina się, że wartości i wzory demokracji politycznej znamienne dla ładu zachodnioeuropejskiego nie były obce w rzeczywistości ustrojowej; wyraźnie zaznaczało się ich przejmowanie i urzeczywistnianie w różnych epokach kulturowych; dość wspomnieć, że np. porządek ustrojowy II Rzeczypospolitej, do 1926 r. wzorowany był na wartościach i rozwiązaniach III Republiki Francuskiej. Po II wojnie światowej nastąpiła reorientacja ustrojowa na rzecz powiązań z ładem charakterystycznym dla rozwiązań Związku radzieckiego w ciągu 45 lat istnienia nowego porządku kilkakrotnie ujawnił się kryzys jego legitymizacji, co wyrażało się w antysystemowych wystąpieniach protestacyjnych w środowiskach robotniczych i inteligentnych. W 1989 r. „polska klasa polityczna” opowiedziała się za urzeczywistnieniem standardów „demokracji zachodniej” przez społeczeństwo III Rzeczypospolitej. Realizacja ich rodzi niemałe niezadowolone społeczne; zauważa się, że państwo nie jest w stanie sprostać wielu wyzwaniom, w ślad za tym ujawnia się deformacja postaw patriotycznych i obywatelskich (s. 19); duże nadzieje na pomyślne ugruntowanie wzorów ustrojowych wiąże się z procesem integracji europejskiej (s. 22).

Charakteryzując w formie narracji intelektualnej system PRL podjęto próbę zastosowania do

niego kategorii totalitaryzmu; przypominając przy tym, że istnieją trzy podejścia wobec stosowania pojęcia do PRL; pierwsze zakłada, że jest to jedynie epitet i jest on niestosowany do realiów ustrojowych Polski, drugie – zakładające, że system ten funkcjonował do przemian październikowych w 1956 r. i trzecie – uznające, że o totalitaryzmie w Polsce można mówić do 1989 r. W konkluzji stwierdza się, że posługiwanie się terminem do rzeczywistości historii powojennej Polski nie powinno być jedynym, nie powinno mieć charakteru wykluczającego inne interpretacje (s. 36).

W ukazaniu specyfiki polskiej politologii zwraca się uwagę na drogę jej kształtowania się po II wojnie światowej; wskazuje się cztery charakterystyczne okresy, które wyznaczyły przemiany ustrojowe w kraju. Obecnie politologia zdobywa status pełnoprawnej nauki. Decydują o tym wyraźnie wyodrębniona problematyka, przedmiot zainteresowania, podejmowane badania i ich wyniki, kompetencje i poziom wykształcenia kadry naukowej (s. 49–50).

Wskazując na charakter zmiany systemowej w Polsce zauważa się, że czas sprzyja rzetelnym i pozbawionym emocji analizom okresu zmian oraz próbom naukowego ich określania; obecnie nadal istotna pozostaje potrzeba definicyjnej systematyzacji, gdyż w dotychczasowej literaturze występuje duże zróżnicowanie w zakresie nazewnictwa, pomiędzy badaczami dochodzi do konfrontacji na tle używanych określeń. Sytuacja taka przyczynia się do powstania błędów komunikacyjnych określanych jako „mijanie się” (rozmówcy używają różnych nazw dla określenia tego samego zjawiska i stąd dochodzi do zaburzeń w procesie kodowania i dekodowania informacji). Jakim zatem terminem określić wydarzenia w Polsce po 1989 r.? Transformacja, transycja, rewolucja czy po prostu zmiana (s. 55). Charakteryzując problematykę kształtowania demokratycznego państwa prawa w Polsce, a w tym przeobrażenia władzy sądowniczej, wskazuje się dlaczego jest to przedmiot refleksji politologicznej. Przekonuje się, że jest to dziedzina tradycyjnie pozostawiona prawnikom, którzy od dawna się nią nie zajmują, utożsamiając ją z kategorią praworządności; tymczasem, sama zasada jak i praktyka jej stosowania odnoszą się nie tylko do sfery funkcjonowania władzy sądowniczej, czy też wymiaru sprawiedliwości, ale do systemu po-

litycznego w ogólności, stając się jednym z najistotniejszych kryteriów wyróżniania demokracji liberalnej i niezbędnym uzupełnieniem demokratycznego minimum proceduralnego, jakie stanowią rywalizacyjne wybory; nadto kształtowanie demokratycznego państwa prawa jest zadaniem realizowanym nie tylko przez sędziów i urzędników administracji publicznej, ale także przez polityków (skądinąd, z miernym jak dotąd efektem). Osiągnięcie tego celu wymaga nie tyle i nie tylko ustanowienia, bądź przebudowy systemu prawnego (norm i instytucji ochrony państwa), ale także wykorzystania standardów działań prawnych uformowanych w niezbyt odległej peerelowskiej przeszłości, przede wszystkim zaś, charakterystycznego dla tego okresu instrumentalnego traktowania prawa przez funkcjonariuszy publicznych; jest to zadanie politycznej natury, czego dowodzi fakt, że funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości stało się jedną z płaszczyzn konfrontacji między rządzącymi a opozycją (s. 59). Analiza przebudowy państwa ujawnia potrzebę upowszechniania wiedzy prawniczej, kształtowania szacunku dla prawa, podniesienia autorytetu sądów i wzrostu wiary w skuteczność ich działania; są to wyzwania, które powinna podjąć władza publiczna.

Charakteryzując przemiany ustrojowo-prawne dokonujące się w latach 90. wskazuje się, że wywarły one istotny wpływ na kształtowanie się nowego modelu sądownictwa administracyjnego; przełomowe znaczenie w tym zakresie miało uchwalenie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r.

Charakteryzując rolę środków masowego przekazu w okresie transformacji politycznej wskazuje się, że ich powołaniem jest współtworzenie demokracji, kreowanie ideałów wolności, aczkolwiek też ujawniają się opinie, że nie mają one wpływu na demokrację oraz mogą zachodzić różne relacje, zależności między procesem demokratyzacji systemu politycznego a mediami (s. 95). Wskazuje się na ujawniające się dylematy etyki zawodowej ludzi mediów wobec ich zależności od elit politycznych, problemy manipulacji ideowej i politycznej, preferencje, stronniczość itp.

W analizie czynników kształtujących zachowania polityczne posłużono się egzemplifikacją badań elektoratu Dolnego Śląska. Podkreślono przy tym, że zachowania polityczne jako jedna z form manifestacji stanu opinii publicznej powinny być

ważnym drogowskazem w zachowaniach decyzyjnych rządzących; w nich bowiem zawiera się wiele zmiennych charakteryzujących rzeczywistość społeczno-polityczną, ekonomiczną, cywilizacyjną, aspiracje, dążenia, oczekiwania zarówno będące prawidłowościami przemian kulturowych, jak i zdarzeń sytuacyjnych. Odwołując się do politologicznej literatury przedmiotu w badaniu starano się w stylu życia i zachowań politycznych jednostek określić wartości-kryteria: 1. optymizmu-pesymizmu, 2. aktywności-pasywności, 3. rygoryzmu-pesymizmu, 4. indywidualizmu-kolektywizmu. Z badań wynika, że skłonność do akceptacji systemu jest wprost proporcjonalna do poziomu wykształcenia; ludzie młodszy (do 44 lat) mają zdecydowanie lepszą opinię o demokracji aniżeli starsi; mężczyźni wykazują skłonności do wyrażania opinii skrajnych.

Charakteryzując wybory samorządowe z 2002 roku zauważa się, że niska frekwencja wynikała z powodu: 1. nieznaności kandydatów, 2. słabości informacyjnej kampanii wyborczej poszczególnych ugrupowań, 3. niewiedzy na temat uprawnień samorządu, 4. braku znajomości i programów wyborczych ugrupowań wystawiających kandydatów (s. 118). Oceniając kompetencje kandydatów do struktur samorządowych zwraca się uwagę na: 1. znajomość lokalnych problemów, 2. doświadczenie w sprawowaniu funkcji samorządowych, 3. wykształcenie, 4. poglądy polityczne, przynależność do ugrupowań politycznych. Z badań wynika, że mniejszą rolę odgrywają: 1. porównywanie własnego programu z koncepcjami konkurentów, 2. podkreślanie własnych osiągnięć, 3. prezentacja ugrupowań, 4. składanie obietnic wyborczych, 5. mobilizacja wyborców (s. 121). Wśród form prowadzenia kampanii wyborczej uznanie znajdowały u respondentów: 1. spotkania przedwyborcze (26,0%), 2. ulotki (11,1%), 3. plakaty (6,0%), 4. wizyty kandydatów lub ich przedstawicieli w mieszkaniach (5,9%). Obserwując profesjonalizację kampanii wyborczej zauważa się marginalizację aktywności obywateli w procesie wyborczym.

Analizując funkcjonowanie demokracji bezpośredniej w Polsce podkreśla się, że stosunek społeczeństwa do niej wynika z kultury politycznej, nie ma zachęty do korzystania z niej ze strony elit politycznych, a nawet ujawnia się obawa sprawujących władzę przed nią jako głosem suwerena; instytucja jest wykorzystywana zwykle przez

rzządzających do zabezpieczenia ich interesów. Korzystanie z niej wiąże się z poziomem wykształcenia obywateli, rozwojem nowoczesnych środków technologicznych (s. 147). Charakteryzując miejsce Polski w procesie urzeczywistniania idei społeczeństwa obywatelskiego i odwołując się do genezy tej idei przypomina się, że tworzenie społeczeństwa obywatelskiego cechuje dobrowolne oddanie się w moc prawa: „Tam, gdzie działa prawo, tam jest społeczeństwo obywatelskie” (s. 151). Jednostka nie musi bronić swoich praw, gdyż ochronę zapewniają jej powołane do tego instytucje. Instytucje państwa powołane są zatem w ściśle określonym celu i mają przede wszystkim spełniać funkcje strażnika. W przypadku jednak niewypełnienia przez władze roli, do jakiej została powołana, może być ona przez obywateli odwołana. W ocenie ogólnej zauważa się, że idea społeczeństwa obywatelskiego jest postulatyczna. Polska jest u początku drogi do wykształcenia w obywatelach cnót, które świadczą o poziomie odpowiedzialności za los jednostki i społeczności; ujawnia się niebezpieczeństwo przemieniania komunikacji politycznej w prymitywny marketing polityczny oraz, wobec jednostronnego posługiwania się regulacjami prawnymi, można spowodować patologizację społeczeństwa obywatelskiego (s. 161).

Prezentując istotę dialogu społecznego w warunkach lokalnej transformacji ustrojowej, przypomina się, że początkowo przyjęto założenie, iż skuteczna polityka reform w imię racjonalności i możliwości szybkiego realizowania powinna ignorować społeczny stosunek do nich oraz pomijać koszty społeczne (s. 167); obecnie dialog społeczny dyskutują wyzwania związane z integracją europejską (s. 173); deklaratorywnie uznaje się wysoką pozycję dialogu społecznego; w praktyce politycznej wyznaczają go podmioty życia publicznego. W procesie przemian ujawnia się coraz więcej zjawisk określanых mianem patologii społecznej. Ujawnianie skali tego zjawiska wskazuje na pilną potrzebę organizowania profilaktyki i terapii społecznej w ramach polityki społecznej państwa (s. 188). W przemianach zarówno globalnych, jak i lokalnych ujawnia się problem kształtowania ładu ekologicznego; wyjątkowo ostra staje się optyka lokalnych zagrożeń ekologicznych; jest też ona uświadamiana przez społeczności lokalne (s. 189); od 1989 r. jest ona ważnym postulatem reform ustrojowych (s. 214).

Odnosząc się do polskiej myśli politycznej zwraca się uwagę na różne jej pojmowanie, a w tym na różne jej definiowanie w ostatnich latach oraz na różne jej odczytywanie, interpretację; w konkluzji przywołując opinię Romana Dmowskiego na temat myślenia politycznego konstatuje, że zarówno w występowaniu, jak intelektualnej recepcji pożądanym jest pluralizm (s. 233).

Charakteryzując podmioty życia społeczno-gospodarczego, jakimi są małe przedsiębiorstwa dostarcza się dowodów na generowanie przez przemiany ustrojowe trudności w ich funkcjonowaniu oraz, z drugiej strony, wskazuje się na pozytywne elementy ich istnienia z punktu widzenia polityki państwa, władz lokalnych, instytucji pozarządowych, otoczenia technologicznego oraz strategii międzynarodowej.

Egzemplifikację przemian w ładzie lokalnym zachodzących w latach 90. zaprezentowano posługując się rzeczywistością społeczno-gospodarczą i polityczną powiatu pińczowskiego.

Proces włączania się Polski w łąd zachodnio-europejski z ostatnich lat postrzegając w kategoriach aktualizacji prowadzi do spostrzeżeń, że odbywa się często w sposób niekontrolowany, uprawiany jest przez klasę polityczną bez uwzględniania nierzadko opinii społeczeństwa. Unia Europejska stanowi w pewnym sensie parasol ochronny rozparty nad polską klasą polityczną; wskazuje się, że po okresie igrzysk politycy, zwłaszcza ugrupowania rządzące muszą zmierzyć się z realnością, problemami spychanymi na margines w okresie dysputy przedakcesyjnej (s. 278).

Odnosząc się do kwestii instytucjonalnego uczestnictwa wyborczego w obecnym łądzie ustrojowym w Polsce, wskazuje się, że polskie prawo sprzyja wysokiemu uczestnictwu obywateli, a przynajmniej nie-uniemożliwia go. Niekorzystanie przez Polaków z tego prawa ma podłoże pozalegislacyjne; powołując się na badania oraz wyniki analiz wyraża się opinię, że np. gdyby wprowadzono obowiązek głosowania, poziom frekwencji wyborczej zmieniłby się (s. 289). Charakteryzując referendum z 7–8 czerwca 2003 r. w sprawie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej zauważa się, że osoby z staranniejszym wykształceniem, o lepszej sytuacji materialnej, mieszkańcy większych miast, osoby bardziej zainteresowane sprawami publicznymi stanowiły zwolenników integracji europejskiej. Znamienny

rys stanowiła prawdziwość: im młodszy uczestnicy głosowania, tym mniejsze z ich strony poparcie dla Unii Europejskiej (s. 301).

Prezentując ogład miejsca Polski w zjednoczonej Europie przez opinię publiczną, podkreśla się, że doświadczenia przeszłości, historia narodu polskiego w ostatnich wiekach są czynnikami, które w różnym stopniu wpływają na stosunek Polaków do państw zachodnioeuropejskich; funkcjonuje żywa pamięć o zachowaniu zachodnich aliantów wobec agresji z 1939 r.; nieudzielenie pomocy narzuca myśl o tym, że sojusznicy kierują się wyłącznie własnymi racjami i partykularnymi interesami; również ocena decyzji jałtańskich, które na wiele lat przesądziły o losach Polski wpływa na nastawienie Polaków wobec niektórych państw członkowskich Unii Europejskiej. Stopień zaufania wobec państw Europy Zachodniej wynika także z doświadczeń współczesnych. Polacy obawiają się wykupowania przez kapitał zachodni polskiej gospodarki i ziemi, nabywania przez firmy z Zachodu gazet oraz innych środków masowego przekazu, jak radio czy telewizja; właściciele małych sklepów mają negatywny stosunek do rozbudowy zachodnich centrów handlowych i supermarketów; specyficznym zagadnieniem jest reakcja Polaków na wstrzemięźliwe stanowisko Unii wobec przyszłego dostępu polskiej siły roboczej do pracy w państwach zachodnich; nadto politycy zwracają uwagę na zagrożenie dla suwerenności i tożsamości narodowej. Nierzadko podnosi się też problem braku odpowiedniej wiedzy oraz polityki informacyjnej o przyszłych korzyściach i kosztach wyływających z tego procesu politycznego. Gdy w 1989 r. społeczeństwo polskie entuzjastycznie reagowało na hasło „powrotu do Europy”, tak obecnie odczuwa się rozczarowanie wobec pojęć utożsamianych z unijskością (s. 329–330).

Analizując strategię działań informacyjnych w procesie integracji z Unią Europejską zauważa się, że słabością w tym względzie było pomijanie ujemnych stron funkcjonowania w tej strukturze politycznej; pomijano opinie euroceptyków i jej przeciwników; kampania informacyjna była zbyt scentralizowana; w ładzie samorządowym problem marginalizowano, rząd nie wykazał należytego zainteresowania koordynacją akcji informacyjnej, przepływem informacji, działaniami szkoleniowo-edukacyjnymi itp. (s. 349).

W strategii przemian ustrojowych, a w tym też związanych z integracją europejską specyficzne miejsce zajmuje województwo świętokrzyskie, w którym w Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach odbyła się dyskusja naukowa o obrazie współczesnych przemian dokonujących się w Polsce; województwo to zajmuje „czołową” pozycję wśród najbiedniejszych regionów rozszerzonej Europy; regiony, w których średni poziom na jednego mieszkańca i dla których wskaźnik Produktu Krajowego Brutto (PKB) liczony jako średnia z ostatnich trzech lat znajduje się poniżej 75% uznawane są za opóźnione w rozwoju; oznacza to, że województwo świętokrzyskie ze wskaźnikiem 33,5% po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej na zasadach pełnoprawnego członka staje się beneficjentem pomocy z Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności (s. 351).

Poszczególne referaty opracowane zostały w oparciu o starannie zgromadzoną literaturę przedmiotu, którą zaprezentowano w formie przypisów erudycyjnych, dokumentujących oraz wyjaśniających i polemicznych. Ogólnie referaty są przygotowane starannie pod względem metodycznym; dostarczają uporządkowanej wiedzy pojęciowej odnoszącej się do prezentowanych zagadnień, zawierają nową wiedzę faktologiczną oraz interpretacyjną, w której zwraca uwagę aspekt dyskursu intelektualnego, ukazywania różnych ujęć, ocen zjawisk życia społeczno-politycznego oraz współcześnie zachodzących procesów globalnych i jednocześnie lokalnych.

Ważny aspekt poznawczy zawarty w referatach dotyczy oceny współczesnych przekształceń ustrojowych, ujawnia się próba krytycznej (naukowej) analizy procesu transformacji, a w tym idei i założeń, podmiotów i urzeczywistniających oraz pierwszych następstw i skutków ujawniających się w ładzie kulturowo-cywilizacyjnym. Istotne też poznawczo jest zarysowanie sytuacji w strukturach jednoczącej się Europy. Zwraca się uwagę na ujawniające się w tym względzie wyzwania oraz realia realizacyjne.

Całość zasługuje na dużą uwagę w edukacji politologicznej; zwłaszcza krytycznej (naukowej) ogład współczesnego procesu przemian kulturowo-cywilizacyjnych.

Andrzej Chodubski